

МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.972

DOI

Бази́ка Є. Л.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної психології*

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ПРЕДИКТОР РОЗВИТКУ ПСИХОСОМАТИЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У СТУДЕНТІВ

VALUE ORIENTATIONS AS A PREDICTOR OF THE DEVELOPMENT OF PSYCHOSOMATIC DISEASES IN STUDENTS

У статті представлено результати аналізу ціннісних орієнтацій як предиктора розвитку психосоматичних захворювань, а також результати емпіричного дослідження смислу життєвих орієнтацій та рівня депресивного розладу у студентів. У статті подано, на основі проведеного кількісного та якісного аналізу даних емпіричного дослідження впливу ціннісних орієнтацій студентів на розвиток у них психосоматичних захворювань, достовірні результати, які свідчать, що студенти мають істотні відмінності в ієрархії цінностей, на що може вказувати розбіжність рангових позицій цінностей. За допомогою порівняльного аналізу результатів обох груп, було встановлено, що для студентів контрольної групи найбільш вираженою є цінність «проведення вільного часу відпочинок», на відміну від студентів експериментальної групи, для яких на першому місці визначається цінність «визнання та повага людей, вплив на оточуючих». В результаті проведеного дослідження смисложиттєвих орієнтацій студентів було виявлено значні відмінності за субшкалами «загальний рівень осмисленості життя», «процес життя» і «локус контролю – життя». Аналіз отриманих даних у ході діагностики ступеню депресивних розладів дозволяє зазначити, що в обох групах досліджуваних виявлені показники в межах норми, тобто відсутні досліджувані з помірною та важкою депресією.

Результати досліджень ціннісних орієнтацій студентів з різними психосоматичними захворюваннями свідчать про те, що студенти з більш високим рівнем позитивних ціннісних орієнтацій мають середню ступінь вираженої схильності до сприйняття і відтворення позитивного ставлення до власного здоров'я, середню ступінь зверненості позитивних ціннісних орієнтацій на себе і високу ступінь зверненості позитивних ціннісних орієнтацій на інших. У статті наведені перспективи подальшого дослідження.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, студентство, психосоматика, депресія, смисложиттєва сфера.

The article presents the results of the analysis of value orientations as a predictor of the development of psychosomatic diseases, as well as the results of an empirical study of the meaning of life orientations and the level of depressive disorder in students. Based on the quantitative and qualitative analysis of data from an empirical study of the impact of students' value orientations on the development of psychosomatic diseases, the article presents reliable results that indicate that students have significant differences in the hierarchy of values, which may be indicated by the discrepancy in the ranking positions of values. By means of a comparative analysis of the results of both groups, it was established that for the students of the control group, the most pronounced value is «spending free time, rest», in contrast to the students of the experimental group, for whom the value of «recognition and respect of people, influence on others» is determined in the first place. As a result of the study of meaningful life orientations of students, significant differences were found in the subscales «general level of meaningfulness of life», «life process» and «locus of control – life». The analysis of the data obtained during the diagnosis of the degree of depressive disorders allows us to note that in both groups of subjects the indicators were within the normal range, that is, there were no subjects with moderate and severe depression.

The results of studies of the value orientations of students with various psychosomatic diseases indicate that students with a higher level of positive value orientations have an average degree of a pronounced tendency to perceive and reproduce a positive attitude towards their own health, an average degree of positive value orientations directed at themselves and a high degree orientation of positive value orientations to others. The article provides prospects for further research.

Key words: value orientations, studentship, psychosomatics, depression, meaning of the life sphere.

Вступ. Загальна трансформація, яка зараз відбувається в Україні, актуалізує наукове дослідження ціннісних змін, які відбуваються як на рівні суспільства загалом, так і в його окремих соціальних групах, таких як студентство. Ціннісні орієнтації є одним із найважливіших утворень у структурі свідомості й самосвідомості людини, вони зумовлюють низку її сутнісних характеристик як особистості та є предиктором психосоматичних розладів [4; 5].

Взаємозв'язок психічних і соматичних захворювань широко відомий як в колі психіатрів, так і лікарів загальносоматичної практики (Б. Г. Ананьєв, В. І. Коростий). Щоденна розумова праця студентів, їх постійне оцінювання себе, з точки зору власних орієнтирів, пошук смислу може вважатись природною моделлю психотравмуючої ситуації, що підвищує ризик виникнення і розвитку психічних і психосоматичних розладів. Особливо цьому сприяють психологічні особливості студентського віку, так

як змінюється вся структура особистості в зв'язку з входженням в нові, більш широкі і різноманітні соціальні спільноти, що в свою чергу, впливає на ціннісно-смыслову сферу індивіда [1; 2; 3].

Теоретико-методичні основи дослідження становлять провідні ідеї гуманістичної психології про пошук сенсу, психічне та психологічне здоров'я, прагнення особистості до вищих цінностей (А. Маслоу, К. Роджерс, Г. Олпорт, В. Франкл) та основні положення про природу психосоматичних захворювань (Ф. Александер, Ф. Данбар, З. Фрейд).

Мета статті: представлення результатів дослідження з аналізу впливу ціннісних орієнтацій на розвиток психосоматичних захворювань, а також визначення смисложиттєвих орієнтацій та рівня депресивного розладу.

Виклад основного матеріалу. У нашому дослідженні для вивчення впливу ціннісно-смыслові сфери студентів на розвиток у них психосоматичних захворювань було обрано наступні методики: «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С. Бубнової, що дозволяє дослідити ієрархію ціннісних орієнтацій; «Тест смисложиттєвих орієнтацій» Д.О. Леонтьєва, яка досліджує смисложиттєві орієнтації особистості, і у поєднанні з результатами першої методики, дозволяє скласти судження про особливості розвитку цінностей студентів у контрольній та експериментальній групі; методика «Шкала для самооцінки депресії» У. Цунга, яка дозволяє оцінити рівень депресії і визначити ступінь розладу та методика «Гиссенський опитувальник психосоматичних скарг» Е. Брюхлер, що являє собою опитувальник, призначений для реєстрації окремих психосоматичних скарг. Обрані нами методики відповідають таким психометричним вимогам: валідність, надійність, достовірність.

Репрезентативну вибірку становило 50 студентів. В експериментальну групу (ЕГ) ввійшли 25 студентів 20–23 р., що мають психосоматичні захворювання, які підтверджені клінічно. До контрольної групи (КГ) входили 25 студентів аналогічного віку, у яких відсутні захворювання, що також було підтверджено медичним обстеженням. Дослідження проводилося в онлайн-режимі.

За допомогою методики «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості», автором якої є С.С. Бубнова, ми мали змогу визначити систему ціннісних орієнтацій студентів. Отримані результати подані у таблиці 1 у вигляді середньостатистичних оцінок та рангів.

Порівнюючи результати дослідження ціннісних орієнтацій студентів, ми можемо сказати наступне: досліджувані мають ідентичну рангову позицію ціннісної орієнтації «допомога іншим, милосердя» (5). Це може пояснюватись особливостями професії студентів, а саме її гуманістичною спрямованістю.

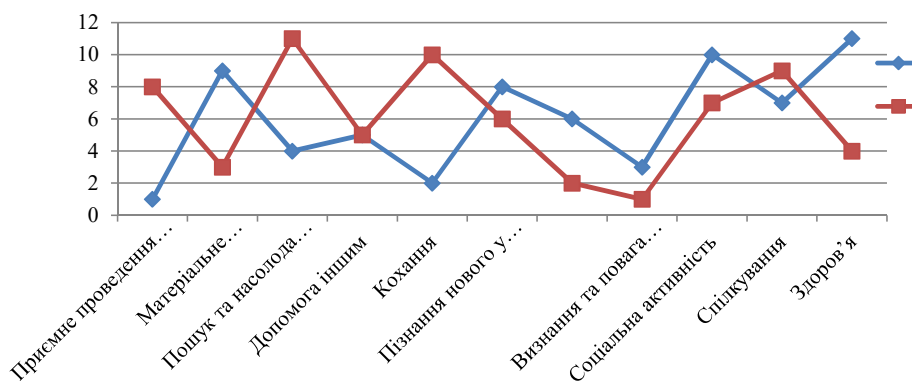
Як свідчать дані табл. 1 неістотні відмінності виявлені за такими цінностями, як «пізнання нового у світі, природі, людині», «спілкування» «визнання та повага людей, вплив на оточуючих». Можна припустити, що такі показники обумовлені особливостями професійної підготовки. Для наочності дані надано у вигляді графіка (мал. 1).

Як видно з малюнку 1 істотні відмінності виявлені за цінностями «матеріальне благополуччя», «приємне проведення часу, відпочинок», «пошук та насолода прекрасним», «здоров'я». Така розбіжність може пояснюватись різним рівнем прагненням молодих людей до матеріального збагачення. Відмінності за цінністю «здоров'я» можуть вказувати на те, що студенти в неоднаковій мірі цінують власне здоров'я, що може виражатися в недостатній

Таблиця 1

Особливості розвитку ціннісних орієнтацій студентів-психологів

Види цінностей		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
КГ	$\bar{x}$	4,2	2,9	3,7	3,6	3,9	3,1	3,4	3,8	2,7	3,2	2,7
	Ранг	1	9	4	5	2	8	6	3	10	7	11
ЕГ	$\bar{x}$	3,4	3,9	3,1	3,7	3,2	3,6	4,2	4,3	3,5	3,3	3,8
	Ранг	8	3	11	5	10	6	2	1	7	9	4

Мал. 1. Показники ціннісних орієнтацій студентів – психологів

Таблиця 2

Особливості смисложиттєвих орієнтацій студентів-психологів (n = 50, у %)

Шкала	Експериментальна група		Контрольна група	
	Високий рівень	Низький рівень	Високий рівень	Низький рівень
Цілі життя	52	8	68	8
Процес життя	53	20	88	5
Результат життя	55	15	65	7
Локус контролю – Я	60	8	75	7
Локус контролю – життя	30	33	76	23

Дані табл. 2 свідчать про те, що 68% студентів КГ та 52% респондентів

готовності докладати зусиль для його зміцнення та збереження або навпаки в надмірній зацикленості на ньому.

На наступному етапі роботи, на основі результатів дослідження за даною методикою, ми визначили чотири підгрупи студентів, що мають позитивні та негативні ціннісні орієнтації. Варто відмітити, що даний поділ є умовним: студенти з психосоматичними захворюваннями, з високим рівнем позитивних ціннісних орієнтацій: «допомога іншим, милосердя», «соціальна активність для досягнення позитивних змін у суспільстві» (група 1); студенти, що не мають психосоматичних захворювань з високим рівнем позитивних ціннісних орієнтацій (група 2); студенти з психосоматичними захворюваннями з високим рівнем негативних ціннісних орієнтацій: «визнання і пошана людей і вплив на оточуючих», «високий матеріальний добробут» (група 3); студенти, що не мають психосоматичних захворювань з високим рівнем негативних ціннісних орієнтацій (група 4).

За допомогою методики «Тест смисложиттєвих орієнтацій», автором якої є Д.О. Леонтьєв, ми мали змогу проаналізувати смисложиттєві орієнтації студентів-психологів. Отримані результати подані у таблиці 2 у вигляді середньостатистичних оцінок.

ЕГ мають високі бали за шкалою «цілі в житті», тільки 7% студентів ЕГ і КГ живуть сьогоднішнім чи вчорашнім днем. Кожний третій студент ЕГ вірить у свою можливість контролювати власне життя 33% студентів ЕГ впевнені, що життя людини не піддається усвідомленому контролю. Нами було виявлено, що шкала «загальний рівень осмисленості життя» за критерієм Фішера 4,84 для $p \leq 0,05$, то з імовірністю 0,95 можна стверджувати, що різ-

ниця даного показника для студентів є статистично значима. Це може свідчити про те, що студенти КГ в більшій мірі задоволені своїм життям, його осмисленістю, продуктивністю.

Крім цього, нас цікавило питання порівняння структури смисложиттєвих орієнтацій в залежності від підгрупи студентів. Дані подано в табл. 3.

Аналізуючи дані табл. 3 було встановлено, що значимі відмінності між виділеними групами студентів виявлені за шкалою «результативність життя». Студенти, що не мають психосоматичних захворювань з високим рівнем позитивних ціннісних орієнтацій (80%) вважають свій пройдений відрізок життя продуктивним і осмисленим в більшій мірі ніж студенти інших груп. Для наочності дані надано у вигляді діаграми (мал. 2).

Як видно з малюнку 2 студенти мають також значну різницю показників «цілі життя», «локус контролю – життя». Можна припустити, що в житті досліджуваних наявні цілі в майбутньому, проте вони схильні жити сьогоднішнім днем, так як ще не зовсім визначилися в часовій перспективі.

Таким чином, роблячи висновок, можемо сказати, що студенти КГ та ЕГ мають значні відмінності смисложиттєвих орієнтацій, що підтверджені статистично за критерієм Фішера.

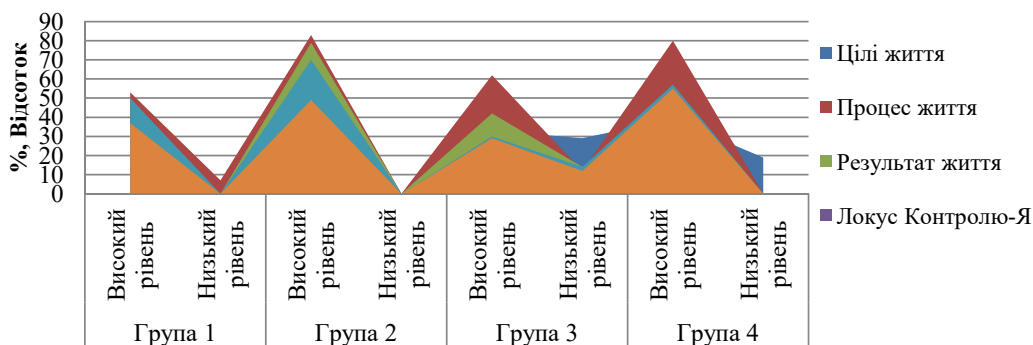
За допомогою методики «Шкала для самооцінки депресії» У. Цунга ми мали змогу дослідити особливості депресивних розладів студентів-психологів. Отримані результати подано у табл. 4.

Аналізуючи дані табл. 4 ми можемо зазначити, що студенти мають значні відмінності отриманих даних за сумарним показником рівня депресії (13,68). Це

Таблиця 3

Показники смисложиттєвих орієнтацій студентів-психологів (n = 50, у %)

Шкала	Група 1		Група 2		Група 3		Група 4	
	Високий рівень	Низький рівень	Високий рівень	Низький рівень	Високий рівень	Низький рівень	Високий рівень	Низький рівень
Цілі життя	35	0	78	0	33	29	39	19
Процес життя	53	7	83	0	62	12	80	0
Результат життя	38	0	79	0	42	14	39	0
Локус Контролю-Я	45	0	59	0	15	12	37	0
Локус Контролю-життя	50	0	70	0	30	14	57	0
Загальний ОЖ	37	0	49	0	29	12	55	0

Мал. 2. Рівень показників смисложиттєвих орієнтацій студентів-психологів

Таблиця 4

Особливості депресивних розладів студентів-психологів

Група	Рівень депресії		
	Σ пряма відповідь	Σ зворотна відповідь	Σ сумарна оцінка
КГ	17,8	18,84	36,64
ЕГ	25,01	23,32	50,32

може виявлятися в не готовності студентів приймати власні недоліки, які приводять їх до небажаних наслідків і результатів у житті. Можна припустити, що студенти виявляють більшу активність в тому, до чого вони відчують себе професійно здатними, до чого у них є природні задатки.

Крім цього, нас цікавило питання порівняння депресивних розладів студентів за визначеними підгрупами. Дані подано в табл. 5.

Аналіз даних табл. 5 свідчить про те, що у підгруп досліджуваних не виявлено високого рівня депресії, а саме помірної та важкої депресії. Це може вказувати на те, що не зважаючи на наявність психосоматичних захворювань, досліджувані продовжують активну діяльність, відсутня апатія, небажання боротися з ситуацією. Істотні відмінності виявлені за показниками «легка депресія». У досліджуваних групи 2 і групи 4 відсутні прояви даного показника. Тобто у них в меншій мірі виникають незначні перепади настрою, пригніченості, дратівливості, що швидко зникає.

За допомогою методики «Гиссенський опитувальник психосоматичних скарг» автором якої

є Е. Блюхлер, ми мали змогу дослідити особливості психосоматичних захворювань студентів. Отримані результати подано у табл. 6 у вигляді середньостатистичних оцінок.

Порівнюючи результати дослідження психосоматичних скарг студентів, ми можемо сказати наступне: досліджувані мають значні відмінності за показником «виснаження» (8,8) та «ревматичним фактором» (7,56). Це може бути пов'язано з тим, що кожен п'ятий досліджуваний ЕГ пред'являв скарги на серцево-судинну систему, при цьому у 2/3 респондентів було відмічено поєднання декількох видів скарг. Окрім цього, нами був здійснений порівняльний аналіз отриманих даних студентів за чотирма визначеними підгрупами. Дані подано у табл. 7.

Як свідчать дані табл. 7 студенти третьої групи з високим рівнем негативних ціннісних орієнтацій мають показники, що перевищують нормальний рівень за шкалами «виснаження» (9,98), «шлункові скарги» (6,42). Це може бути пов'язано з тим, що студентам даної групи важче справлятися з поставленими перед ними завданнями навчального процесу.

Таблиця 5

Рівень показників депресивних розладів студентів-психологів (n = 50, у %)

Рівень депресії	Група 1		Група 2		Група 3		Група 4	
	Високий рівень	Низький рівень	Високий рівень	Низький рівень	Високий рівень	Низький рівень	Високий рівень	Низький рівень
Нормальний стан	55	0	78	0	8	27	19	3
Легка депресія	33	0	0	0	67	15	0	0
Помірна депресія	–	–	–	–	–	–	–	–
Важка депресія	–	–	–	–	–	–	–	–

Таблиця 6

Особливості психосоматичних захворювань студентів – психологів

Група	Психосоматичні скарги			
	Виснаження	Шлункові скарги	Ревматичний фактор	Серцеві скарги
КГ	5,76	7,8	3,48	4,44
ЕГ	14,56	14,44	11,04	10,01

Таблиця 7

Рівень показників психосоматичних скарг студентів-психологів

Шкала	Групи досліджуваних			
	Група 1	Група 2	Група 3	Група 4
Виснаження	7,81	5,11	9,98	2,38
Шлункові скарги	4,67	1,89	6,42	3,65
Ревматичний фактор	3,96	4,17	6,02	4,85
Серцеві скарги	3,05	1,96	3,66	1,61
Тиск скарг	22,17	13,14	23,89	14,71

Висновки. Підсумовуючи проведені теоретико-емпіричне дослідження доходимо до висновків, що система ціннісних орієнтацій може здійснювати значний вплив на психосоматичне здоров'я. Цей факт наголошує на необхідності дослідження, а також формуванні позитивних ціннісних орієнтацій студентів в процесі їх професійної підготовки.

За результатами аналізу емпіричних даних дослідження розвитку ціннісних орієнтацій студентів у процесі навчання ми виявили: студенти мають ідентичну рангову позицію цінностей «допомога іншим, милосердя» (5). Можна припустити, що такі показники обумовлені розвитком професійних якостей студентів у процесі навчання. Істотні відмінності виявлені за цінностями «матеріальне благополуччя», «приємне проведення часу, відпочинок», «здоров'я». Отримані дані дозволили нам виділити чотири підгрупи студентів, що мають позитивні ціннісні орієнтації та негативні ціннісні орієнтації.

Аналізуючи дані дослідження особливостей смисложиттєвих орієнтацій студентської молоді можемо зазначити, що студенти мають значну різницю між отриманими даними за показниками «процес життя», «локус контролю – життя». Нами було виявлено, що шкала «процес життя» 2,92 для $p \leq 0,05$, то з імовірністю 0,95 можна стверджувати, що різниця даного показника для студентів є статистично значима. В свою чергу порівняльний аналіз результатів у виділених підгрупах студентів підтверджує, що студенти, які не мають психосоматичних

захворювань з високим рівнем позитивних ціннісних орієнтацій мають більшу осмисленість життя (49%) та рівень задоволеності власним життям (80%) ніж інші підгрупи студентів.

У результаті дослідження депресивних розладів студентів нами було виявлено, що студенти обох груп не мають важких форм депресії. Студенти, що мають хронічні захворювання групи 1 і групи 3 більш емоційно реагують на значимі події, більш категорично оцінюють себе та власні дії, що призводить до фрустрації, емоційного перенапруження, і як наслідок викликають роздратованість, що призведе до пригніченого настрою.

Проаналізувавши взаємовплив ціннісних орієнтацій та психосоматичних розладів студентів в процесі професійного становлення можемо зазначити, що досліджувані мають значні відмінності. Висока негативна кореляція між шкалами «процес життя» і «тиск скарг» вказує на взаємозв'язок між ними. Так, чим більш цікаве й емоційно насичене життя студентів, тим менш виражена у них інтенсивність психосоматичних скарг. Висока негативна кореляція за шкалами «виснаження», «загальний рівень осмисленості життя» вказує на те, що чим більш цілеспрямовані студенти, мають мету в майбутньому тим менше у них виснаження.

Перспективи дослідження ми вбачаємо у подальшому дослідженні ціннісно-смислової сфери здобувачів вищої освіти та розробки психологічної програми з формування позитивних ціннісних орієнтацій студентів в процесі їх професійної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Клименко О. Б. Диференціація індивідуальних цінностей сучасної молоді / *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України* / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Вип. 21. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2013. С. 214–224.
2. Коберник Л.О. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій студентів вищих педагогічних навчальних закладів / *Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова*. Серія №12. Психологічні науки: Зб. наук. праць. К. НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2018. №23. С. 235–241.
3. Подоляничук Д.С. Ціннісні орієнтації студентської молоді як предмет соціально-психологічного дослідження URL: <http://habitus.od.ua/journals/2020/19-2020/48.pdf> (дата звернення 16. 01. 2023)
4. Хомуленко Т.Б. Основи психосоматики: навч.-метод. посібник Вінниця: Нова Книга, 2009. 120 с.
5. Чабан О.С., Хаустова О.О. Психосоматична медицина (аспекти діагностики та лікування). К. ТОВ «ДСГ Лтд», 2004. 96 с.